

**АНТИЧНОТО НАСЛЕДСТВО,
БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПА
(културно-исторически етюд)**

Калин Порожанов

Смята се, че асирийската (семитска) дума *ereb* (вечер, тъмно, запад), използвана в Западна Азия II-I хил.пр.Хр., се отнася за крайбрежията с хинтерланда им на отвъдните, западни спрямо Азия, Егейско и Мраморно море. Тоест, тя се отнася за Древна Гърция и Древна Тракия в Европа. В старогръцката митология *Европа* е дъщеря на финикийския (отново семитски) цар Агенор. Олимпийецът Зевс, превърнат в образа на бик, я открадва на гърба си и я пренася през морето, откъдето идва и името на континента.

Въпреки възприемането на *Европа* като семитското име, през последните години се налага и друго четене и разбиране, което се основава на палеобалканските езикови остатъци, част от които са и тези на пеласго-траките.

Във връзка с и след Гръко-персийските войни (500-449 г.пр.Хр.) Херодот и Тукидид през V в.пр.Хр. затвърждават представата, чието начало възхожда към логографа Хекатей (а и Хеланик), че *Европа* е Елада и северно разположената от нея Тракия. Тоест, Югоизточна Европа е най-старата Европа.

През IV в.пр.Хр. представата вече покрива целия днешен континент Европа, като на изток условната граница е Каспийско море. От тогава до днес тази Европа търси свои общи културно-исторически измерения и обща система от ценности.

I. Най-старата цивилизация в Европа се документира в земите на Древна Тракия. Тя започва с епохата на Неолита, който е най-ранният на Балканите (VII-VI хил.пр.Хр.), когато се поставя началото на формирането на стопанско-културния и социално-поведенчески стереотип на населението. Този стереотип се основава на стопанство с неразливно земеделие, домашно скотовъдство, развитие на занаяти и свързана с тях търговия. Именно това развитие довежда до натрупвания и излишъци в обществото, изразени в появата на най-ранните държавни организации през епохата на Халколита (V хил.пр.Хр.). Тези най-ранни държавни форми са по-стари с цяло хилядолетие от най-ранните подобни - в Египет и Месопотамия! Те се демонстрират блестящо от Къснохалколитната култура по Западното Черноморие и хинтерланда му, представена от световноизвестния Варненски некропол с неговия цар-жрец и силна социална стратификация, от селището при Дуранкулак с неговата дворцова зала и първата каменна архитектура в Европа, от селището при Поляница с неговото укрепяване (с ров и палисада) и предварително замислен архитектурно-застроителен план, от протолинейните писмена върху глинени плочки и печати, които имат различни четения и тълкувания. Идеологията на това

къснохалколитно общество е соларна (изображения на бик и бичи черепи), но и хтонична (женските фигурки с преподчертана стеатопигия). Това несъмнено е идеология на едно достатъчно разслоено, поне двусъставно, раннокласово общество.

Съгласно съвременната терминология, такива (най-)ранни държавни форми, представени от един укрепен протоградски център – седалище на владетел с политическа и религиозна власт над околните села и земи, се нарича *chiefdom*. Съгласно сполучливото определение на Аристотел това са тип *етносни държави*, които се различават от *полисите* (полисните елински държави). Трябва да отбележа, че *етносни*, в това разбиране, носи повече социални, отколкото етнически характеристики.

Стопанско-културният и социално-поведенчески стереотип на населението, обусловен от спецификите на географските условия и свързаните с него поминъци в стопанството на обществото, трайно се утвърждава през V-I хил.пр.Хр. в цяла Югоизточна Европа, което ще рече в Тракия, но и в Елада.

Къснохалколитната цивилизация в *Тракия преди Траките* намира своята приемственост с Раннобронзовата епоха (РБЕ) средата на IV-III хил.пр.Хр., когато настъпва засушаване и се наблюдава засилена мобилност на населението не само в Югоизточна Европа, но и в Мала Азия, по-точно - около Черно, Мраморно море и Егеида, поради което има промяна, но и общо сходство в археологическия облик на културите. И сега двусъставността на раннокласовото общество се наблюдава най-добре отразена в укрепените с каменни стени или ров и дървена палисада селища при обектите Езеро и Юнаците в Тракия и Троя в Троада (Северозападна Мала Азия). И през този период се откриват протолинейни писмена, но поне за сега само върху керамични съдове (т.нар. Троянско писмо). Несъмнено идеологията на прототракийското общество от РБЕ е соларно-хтонична, но с подчертан приоритет на соларното начало. Това е изразено най-добре в надгробните могили, които по своята идеологическа същност са типологически съпоставими с пирамидите на царете в Египет от тази епоха – периода на Старото царство (XXVII-XXII в.пр.Хр).

Т.нар. *Циркумпонтийска общност* на археологическите култури през III хил.пр.Хр., наричана още и *International Age* и мобилността по суша и по море изглежда представят ранна фаза на индоевропеизация на населението в Югоизточна Европа и Мала Азия. Индоевропеизация, като културно-исторически, а не само и толкова като езиков процес, чиито резултати започват да се открояват през II хил.пр.Хр.

Именно затова в и след началото на II хил.пр.Хр. се самопроявяват, биват наблюдавани и регистрирани в писмени извори най-ранните известни индоевропейски народности, тези на Хети/Хитити, Ахейски/Микенски Гърци и Траки (в Мала Азия и Югоизточна Европа). През този период държавността на Хититското царство, в Микенска Гърция и в Тракия с Троада ще бъде раннокласова.

Раннокласовата държавност у Траките ще се наблюдава най-ярко изявена през XIII в.пр.Хр. по времето на Троянската война, когато реално функционира *Трояно-тракийският военно-политически съюз*, под водачеството на царя на Троя и Троада цар Приам, създаден като ответна реакция на *военно-политическото обединение на Ахейските царства* под водачеството на микенския цар Агамемнон.

През Античността, след началото на I хил.пр.Хр., у Траките се проявяват раннокласови държави като най-големите са тези на Одриси, Гети, Трибали и

Даки в Югоизточна Европа и Витини в Мала Азия. Те, обаче, запазват своята архаичност, изразена в по-горе споменатата типология *етносни* държави за разлика от елинските - , които ще станат през VIII-VI в.пр.Хр. *полисни*.

Характеризирана с най-високо напрежение на историческата динамика, Древна Тракия - като *контактна зона*, свързваща Европа и Азия - образува гръбнака и на римската провинциална уредба. Романизация и урбанизация се извършва в Горна и Долна Мизия, в Тракия, по-късно - в Дакия, а така също и във Витиния в Анатолия. Структурирането на римските провинции, техният градски начин на живот и регламентиранияте отношения със селските области създават през I - III в. спокойната обстановка на проспериращата Империя, неразделна част от която са Тракийските етноси от Югоизточна Европа и Северозападна Мала Азия, империя, която представлява първият опит за търпимост и лоялност в рамките на древната *Обединена Европа*.

През началните столетия на I хил., особено след средата на I и началото на II в., Траките първо са поданници на Рим, а сетне стават и граждани на Римската империя. През този период те се включват в орбитата и скоростта на развитие на античното робовладелско общество. Сега, обаче, вместо да бъдат заробени, много от свободните Траки изпадат в различни форми на зависимост. Именно присъствието на форми на зависимост и отсъствието на класическо робство в Древна Тракия улесняват Траките, които дори и без собствена държава, да оцелеят в епохата на Римската империя – най-вече Късната. Време, през което робовладелските отношения се преобразуват във феодални. Тоест, отношенията, с които се характеризира Тракийското общество през този период, се оказват по-близки до новите средновековни феодални, отколкото до остарелите вече класически робовладелски отношения. Може би, именно затова християнизацията и варваризацията на Късната Римска империя ще “консервират” и ще оставят силна народната култура и език на битово равнище – най-вече в селата на европейската Древна Тракия.

Именно консервативността на Тракийското общество му позволява - на битово равнище – чрез традиционната народна култура - да вгради себе си в новата многосъставна българска народност от Средновековието на Югоизточна Европа. С това край на Историята на Древна Тракия и Траките се прелива в началото на Историята на Средновековна България, чието общество, на този етап, има най-близки и сходни на тракийските обществени отношения.

Ето защо, *тракийското* ще се окаже най-добре съхранено, през Средновековието и Новото време, в традиционната култура на населението, т.нар. “жива старина”, най-вече в България и днешните Македония и Северна Гърция.

II. Древната елинска народност и културата ѝ е многосъставна. Освен Минойци и Ахеи от II хил.пр.Хр., при ставането/формирането на Елини през I хил.пр.Хр., в тази народност и култура взимат участие и палеобалкански народности и култури, сред които най-видимо се открояват Трако-пеласгите, както в самата Елада, така и етносни държави и култура на народности на Траките на север от Елада в Тракия. Ако Елинският орфизъм от I хил.пр.Хр. се заражда като философско поведение и обяснение на света, нещо което най-добре личи у Платон, то до голяма степен той дължи себе си на Тракийския орфизъм от II-I хил.пр.Хр., който е устна царска идеологическа доктрина. Това несъмнено сочи тракийско участие в елинския духовен синтез.

Със и след появата на *Гръцкото чудо* - полиса в Елада през VIII-VI в.пр.Хр., в историческата перспектива на Европа, ще се представят две основни линии. Едната – етносната – на приемственост/наследство на древната архаична структура и форма на поведение, обусловени от географските условия и свързаният с тях стопанско-културен и социално-поведенчески стереотип на населението в Югоизточна Европа, независимо от неговата етническа принадлежност в хилядолетията на Древността и Средновековието. Другата – на развитие и обновяващо се осмисляне на полисните ценности чрез Християнството през Средновековието, Новото и Най-ново време.

От гледна точка на историческата перспектива, най-важната древноелинска полисна ценност с общочовешка значимост, е постигнатото за пръв път в историята, през периода VIII-VI в.пр.Хр., реално обществено *ценене на личността* като индивид в социума. Личността като равноправен (в икономическо, политическо, правно и религиозно отношение) гражданин на полиса, т.е. на обществото, а не поданик на царя. Полисната идея за *ценене на личността*, през епохата на Елинизма (30-те години на IV – 30 г. на I в.пр.Хр.), надхвърля и излиза далеко извън границите на Елада, разпространява се и обхваща много от цивилизациите в Западна Азия, Европа и Египет. Тази епоха представлява и първият сериозен опит за глобализъм в света. През тези няколко века *космополитизмът* и *индивидуализмът* са най-ярки прояви в *идеята за цененето на човешката личност*. Идеята за *цененето на личността* се запазва и през времето на глобализма, осъществен от ранната Римска империя. В глобалния свят на Римската империя, обаче, *цененето на човешката личност* ще се окаже реално възприето и изповядвано най-вече от Християнското учение. Ето защо, голямата историческа заслуга на Християнството през Античността и Средновековието е, че то успява да съхрани *цененето на човешката личност* в новите исторически условия. Именно чрез оценяване, опазване и осмисляне на най-важното постижение на полиса през Античността, християнският морал прави възможно *цененето на личността* да се запази в европейската ценностна система. Това продължава с особено “избухване” през Ренесанса, който вижда своя прототип и образец за подражание в Античността. Във времето на Новата история се наблюдава *ценене на личността*, но и поява на *ценене на формиралите се нациите*. То е съпроводено, освен със съществуващата *вяра* (Християнската религия), с налагане на *рационализма*, като особено важно мислене и поведение в обществото. Именно последното ще доведе до нов *глобализъм*, на който сме свидетели днес.

Така, Европейската ценностна система, от гледна точка на разглежданата тук тема, включва: идеята за *ценене на личността* - на *свободната човешка личност*, поведение на *рационализъм* и проява на *национализъм* (не нацизъм!), съвместно съществуващ с *глобализъм* в Най-ново време.

III. Българската народност и култура, подобно на древноелинската, тук в Югоизточна Европа, е многосъставна. Основните ѝ компоненти са няколко. Единият – е наследството от Античността. Другият – е представен от новите народности и култури на Ранното Средновековие. Базовият компонент, обаче, не е еднозначен и не изглежда като учтиво ръкостискане за *добре дошли* от автохтоните домакини (траките) и новонастанилите се тук гости от запад (готите), от север (славяните) и от изток (българите).

От културно-историческа гледна точка предаването на наследството от Античността се открива в две посоки. Едната е *селската*, тоест *традиционната*

народна култура, която е устна, безписмена и нелитературна памет и поведение. Другата е *градската*, която съдържа върховите достижения на късноримската и ранносредновековната Византийска цивилизация.

Тази *градска култура/поведение* е многосъставна и полиетнична. В нея тракийските династи и аристократи, станали римски/византийски сановници – дори императори, са само една от съставките ѝ, въпреки че изтъкват и подчертават своя древен тракийски произход. Тази култура е писмена, литературна, обогатена и съдбовно белязана от Християнството, което като утвърждаваща се религия, изпълнява функциите и на нова идеология във Византийската държава. Така, частично чрез латинския език, но основно чрез гръцкия, тази *градска култура*, безспорно е наднационална и е добър израз на *глобализма*, осъществен от Римската империя и наследен от Ранна Византия. В този случай основното наследство ще бъде не само и толкова градският начин на живот (с бани, чиста и мръсна канализация и т.н.), колкото духовното начало от Античността, свързано преди всичко с *идеята за цененето на личността* – на свободната (полисната) човешка личност и в Християнската религия.

Сега е време да се каже, че в Древнотракийските земи на Ранна Византия през IV-VI в. се извършва една ранна християнизация на населението. Тук са диоцезите Тракия и Дакия, в които се срещат православие, католицизъм и арианството. Тук (напр. В Сердика/София) се провеждат най-отговорни църковни събори, които се занимават с християнската доктрина. Тук извършват своето мисионерство апостолите Павел и брат му Андрей с неговите ученици. Тук се пишат и разпространяват жития (напр. за Свети Дазии от Доросторум). Тук мисионерства през IV в. Никита от Ремесиана (дн. Бела паланка в Източна Сърбия), за когото с основание се предполага и с голяма доза сигурност се допуска, че именно той, бидейки от местен тракийски произход, е превел Библията на тракийски език известна като *Библия Бесика*. Впрочем, през Късната Античност тракийският етноним Беси става синоним на Траки. Освен Траките, между Дунава и Хемус се настаняват и германски етноси – основно Готи. Те обаче, също са християни и федерати на Империята, в която се говори на официалния език латински и все повече на гръцки. Тук също през IV в. готският епископ Вулфила превежда Библията на готски език, като за целта написва готска азбука, повлияла, както смятат някои, при създаването на по-късната с няколко века българска кирилица.

През 451 г., на Четвъртия вселенски събор, е признато първото място на Константинополския епископ сред източните епископи и му е дадена титлата *патриарх*. Веднага ще припомним, че Тракийските земи са хинтерланда на Константинопол. Те се представят от епархиите: Европа, Родопа, Хемимонт I, Хемимонт II, Тракия и Малка Скития.

От гледна точка на разглежданата тук приемственост на *градска култура/поведение* няколковековната *християнизация* на късноантичното население в Тракийските земи е немаловажен факт, който задължително трябва да се отчита.

След времето на Късната Античност IV-VI в. в Югоизточна Европа настъпват промени, сред които една от най-значителните е създаването през VII в. и разширяването до началото на XI в. на Първата Българска империя. Тя, на практика, обхванала постепенно по-голямата част от Древнотракийските земи, без техния най-южен край. В контекста на разглежданата тук проблематика най-важен е актът на покръстването на Българския народ, осъществен през IX в. от владетеля на България княз Борис I Михаил. Дали този акт е решавал вътрешно-

и/или външнополитически проблеми е важно. Но по-важно е, че чрез него – чрез официалната държавна християнизация на Българското общество - по безспорен начин *идеята за цененето на личността* на човека в Ранното Средновековие като най-важно наследство от Античността се легализира. Това е целенасочено улеснено от създаването и прилагането на българската азбука през същия този IX в., чрез което Християнството като догми, морал и ценности става масово достъпно и разбираемо сред населението в цялата Българска империя. Така, чрез Християнството и новата българска писменост *градската култура/поведение* в Средновековна България наследява и осмисля културните ценности на Античността.

Какво става с *неградската масовата традиционна народна култура* на село? По времето на Ранната Византийска империя стопанско-културният и социално-поведенчески стереотип на населението в Европейските Тракийски земи, обусловен от съществуващите географски условия и формиран през Древността бива заварен, наследен и възприет и от множеството новодошли народности в Югоизточна Европа като Германи/Готи, Авари, Славяни, Българи, настанили се в земите на Траките. Те неизбежно усвояват този единствено възможен в тези географски ширини стопанско-културен и социално-поведенчески стереотип. Тоест, оставайки да живеят тук, те самите са принудени от условията да се съобразят и да се приспособят по най-лесния и сигурен за оцеляване начин с местните норми и начин на живот, поминък, поведение и култ. В този смисъл те се “тракизират”. Това, разбира се, не означава, че те тутакси заговорват на тракийски, но означава, че те ще оценят и ще запазят най-важните, жизненоважните обичаи, празници, имена, поверия и песнопения, култови места и т.н., трайно утвърдени у Траките през хилядолетната им история. Този начин на съхранение и приемственост е улеснен и от факта, че и трите основни съставки: Траки, Славяни и Българи, имат устна безписмена традиция и култура, която макар и със свои специфики, принадлежи към общия за тях индоевропейски културно-исторически и езиков кръг.

Както стана видно по-горе едни от най-старите индоевропейци са Траките. Ето защо, архаичността на традицията и стабилността на културата/поведение в Тракийския стопанско-културен и социално-поведенчески стереотип са най-трайни. Във връзка с това трябва да кажа, че цялата Тракийска култура, независимо от определянето на тракийските езикови остатъци, е индоевропейска, но иранска.

Славяните, преди разселването им на юг, са северните съседи на Траките. Това ще рече, че *тракийското* не им е съвсем непознато. При тяхното навлизане, обаче, в Тракийското пространство, те неизбежно ще се съобразяват с по-развития за тях Юг. Възприемайки старите индоевропейски обичаи от Траките те несъмнено ги уподобяват на своите. Много от имената в топо-, хидро- и оронимията, отчасти и в антопонимията, ще се запазят или ще се славянизират.

За Българите неслучайно се мисли, че са част от иранската група на индоевропейците. Добре видимо е, че тяхната култура е иранска, независимо от тюркоезичните надписи от времето на Първата Българска империя. Тези надписи се обясняват с историческия факт, че контактният език, във вековете на Великото преселение на народите, в Евразийските степи, през които минават българите, е тюркски. И днес в славянския български език се откриват около 800 лексикални успоредици с иранския език, за които е сигурно доказано, че съществуват без език-посредник, какъвто е могъл да бъде арабският или

турският. Очевидно, българите не са били малка мобилна група, а добре организиран държавно цял един народ.

Ще си позволя да включа в етногенезиса на средновековната българска народност и култура и споменатите по-горе Готи (също индоевропейски народ), които са християни векове наред преди образуването на Първата Българска империя и от които са останали около 200 думи в днешния български език.

Именно поради “тракизирането” в средновековната и в съвременната традиционна народна българска култура ще се запазят изключително много и силни реликти в обичаите и празниците като: Герман (за вода, за дъжд), кукерите, нестинарите, прескачането на огньове на Сирни Заговезни, Трифон Зарезан (=Тракийският Дионис), Свети Георги (=Тракийският конник), червено-бялата мартеница и т.н. Ще се запазят и имена като напр. Месамбрия става Несебър, Пулпудева - Пловдив; Котис - Кото/Котов, Котков, Котаков; и други - като Пирин/Перин/Перун; Пейрой/Пироев; Вельо, Вела; Гела; Каньо; Дино/Дано; Алиула/Алиулов; Стримон -Струма, Нестос - Места, Родопа - Родопи, Утос – Вит и много много други. Тук е и името на Черно море, чието най-старо название (на и.е. ирански) е Акшейна, със значение *Черен*. Чуто и неразбрано от елините, то става първом Аксейнос със значение *Негостоприем*, а с времето на т.нар. Гръцка колонизация VII-V в.пр.Хр., тоест с опознаването на Морето и бреговете му, се преосмисля като Еуксейнос със значение *Гостоприем*. На български, обаче, приемствеността е без посредничеството на елините и идва от най-старото индоевропейско име, познато на траките.

Културата на многосъставната и синтезна средновековна българска народност се и “славянизира”, но не толкова защото се било “изляло” Славянското “море” във Византия, а защото това е целенасочена политика на Българската държава. Очевидно, че безписменият тракийски език, дори и да е говорен в някои райони (Родопите, напр.) до X-XI в., както смятат някои езиковеди, не е оцелял, защото, практикуван само като устен, е бил заменен от писмен език. Така, трако-елинското двуезичие става елинско моноезичие; трако-латинското – латинско; трако-славянското – славянско/българско. Това е в зависимост от държавата и нейният официален език и писменост. Да припомним, че последната тракийска държава, тази на Даките е ликвидирана от Рим още в началото на II в. (106 г.). В Римската империя официалният език е латинският, във Византия – от VII в. – се налага гръцки, в България – първом гръцки, а от IX в. насетне - славянски български. Тук трябва задължително да се има пред вид, че в България езикът на Християнската църква не е латински или гръцки, а е славянски български. Факт, който изиграва допълнителна важна роля в “славянизацията” на многосъставната българска народност.

Къде са Българите като един от основните компоненти на многосъставната Българска народност? Освен с участието си в синтеза на традиционната народна култура, несъмнено и най-вече – в организацията и строителството на държавата. Именно в това се състои “българизирането” при синтеза на Ранносредновековна българска народност и формирането на държавата България.

Какви държавни традиции заварват Българите в северните предели на Византия в Европейския Югоизток? Линията на собствената хилядолетна държавност у Траките е прекъсната в началото на II в. През I-III в. около Долни Дунав се заселват германски етноси, известни като Готи. Тук, в севернотракийските земи се формират държавни образувания на Готите, които

през IV и V в., под формата на федерати, се явяват реално васални княжества на Константинопол. Тяхната мобилност, обаче, надделява и голяма част от тях напускат Европейския Югоизток. VI-ят век е време на могъщество на Византийската империя – това е времето на Юстиниан Велики. Славяните, трайно заселени в тези предели, имат също свои ранни държавни образувания, най-известното от които е *Съюзът на 7-те славянски племена* през VII в. Очевидно, че именно с този реален политически фактор ще се съобразяват и съюзяват Българите. Дали отношенията между двете държавни организации – на Славяни и на Българи – са съюзни, федеративни или в някаква степен васални е въпрос на историческа интерпретация. В случая е важно, че видимо доминираща е ролята на Българите в стабилната организация и вещото управление на държавата – на Първата Българска империя VII-XI в. В това се състои техният основен исторически принос в Историята на България.

Накрая, синтезирано казано, ако Траките участват предимно със своята силна хилядолетна традиционна култура, Славяните – със своя език, то Българите са строителите на общата за всички държава, назована България.

Неофициалната силна синтезна и архаична традиционна народна култура е неизчерпаем извор – от една страна, а от друга – е и морален коректив в реализирането на духовното начало – *цененето на човешката личност*, осъществявано от официалната Християнска религия и рационалната политика на Българската държава. Ето как тази част от Европа е носител на едни от най-древните индоевропейски пластове, синтезно реализирани в многосъставната и гениална Българска народност и култура. Съчетаването, извършено в Българската “лаборатория”, на неофициална хилядолетна паганистична езическа култура с официалната държавна християнска култура представя България и Българската култура като част и от съвременна глобализираща се Европа.

The Antique Heritage, Bulgaria and Europe (Summary)

Kalin Porozhanov

1. The oldest European civilization is in the lands of Ancient Thrace. It begins with the Neolithic, the earliest in Europe and in the Balkans (7th - 6th mill. BC). Here, the social development leads to the appearance of early forms of a class state in the Chalcolithic (5th mill. BC) and throughout Antiquity. The economic, cultural and behavioral social pattern of development, determined by the specifics of the geographic conditions and the related livelihoods in the community's economy take a lasting place in Southeastern Europe throughout the 5th-1st mill. BC. The 3rd and the 2nd millennia BC are times of Indo-Europeanization in Asia Minor and Southeastern Europe, where, after the beginning of the 2nd mill. BC, the earliest Indo-European peoples - the Hittites, the Mycenaean Greeks and the Thraco-Trojans - are registered. The most vivid early forms of a class state by the Thracians are to be observed in the 13th century BC, at the times of the Trojan war, when the Thraco-Trojan ethnic, political and military alliance is created in response to the ethnic, political and military alliance of the Achaean kingdoms. The most famous early class Thracian states in Antiquity are those of the Odrysai, the Getae, the Triballoi and Dakoi in Southeastern Europe and that of the Bithynoi in Asia Minor. All of them remain archaic, which is revealed in the typology as *ethnic* states to the difference of the Hellenic which, in the period 8th-6th centuries BC turn into *poleis*.

With the appearance in Hellas of the *Greek phenomenon* - the polis, the historical perspective in Europe has two possible lines of development. The *ethnic* line, i.e. the line of the continuity in the development of the ancient archaic structure and pattern of behavior, founded in the geographic conditions and the related economic, cultural and behavioral social patterns of the population. The other line, i.e. of development and rationalizing anew the *values established by the life in poleis* through Christianity.

In the global worlds of the Roman and Byzantine empires the esteem for the human being appears to be truly accepted and confessed mostly by the Christian doctrine. Here lies the greatest merit of Christianity throughout Antiquity and the Middle Ages - it manages to upkeep this esteem of the human being in the new historic context.

2. In Southeastern Europe, the Bulgarian nation and its culture are composed of three main *ethnoi* - Thracians, Slavs and Bulgarians. If the Thraces contributed to the building of the Bulgarian nation mainly by their thousands of years long traditional culture and the Slavs - by their language, the Bulgarians were the builders of their common to all state, Bulgaria. Particularly significant in this respect is the act of the Bulgarian Prince Boris I Michael, set up to convert the Bulgarians to the Christian faith in the 9th century. Thus, through the Christianity and the new Bulgarian script,

the urban culture/behavior in Mediaeval Bulgaria inherited and rationalized the cultural values of Antiquity. The amalgamation of the unofficial thousands of years long pagan culture and the official, Christian culture that has taken place in this Bulgarian “laboratory” features the Bulgarian culture as a bearer of rationalized modern values and Bulgaria itself as an integral part of modern, global Europe.

АНТИЧНОТО НАСЛЕДСТВО, БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПА (резюме)

Калин Порожанов

1. Най-старата цивилизация в Европа е в земите на Древна Тракия. Тя започва с времето на Неолита, който е най-ранният в Европа и на Балканите (VII-VI хил. пр. Хр.). Развитието на обществото тук довежда до появата на ранни форми на раннокласова държавност през епохата на Халколита (V хил. пр. Хр.), продължила съществуването си през цялата епоха на Древността. Стопанско-културният и социално-поведенчески стереотип на населението, обусловен от спецификите на географските условия и свързаните с него поминъци в стопанството на обществото, трайно се утвърждава през V-I хил. пр. Хр. в цяла ЮИ Европа. III и II хил. пр. Хр. е време на индоевропеизация в М. Азия и ЮИ Европа, където след началото на II хил. са регистрирани най-ранните индоевропейски народности, тези на *хитити*, *микенски гърци* и *трако-трояни*. Раннокласова държавност у *траките* ще се наблюдава ярко изявена през XIII в. пр. Хр. по времето на Троянската война, когато *Трояно-тракийският етно- и военно-политически съюз* е създаден като ответна реакция на *етно- и военно-политическото обединение на Ахейските царства*. През Античността, най-известните раннокласови държави на *траките* са тези на *одриси*, *гети*, *трибали* и *даки* в Югоизточна Европа и *витини* в Мала Азия. Те, запазват своята архаичност, изразена в типологията *етносни* държави за разлика от елинските - , които през VIII-VI в. пр. Хр. стават *полисни*.

Със и след появата на *Гръцкото чудо* - полисът в Елада през VIII-VI в. пр. Хр., в историческата перспектива на Европа, се откриват две основни линии. Едната – *етносната* – на приемственост на древната архаична структура и форма на поведение, обусловена от географските условия и свързаният с тях стопанско-културен и социално-поведенчески стереотип на населението. Другата – на развитие и обновяващо се осмисляне на *полисните ценности* чрез Християнството.

В глобалния свят на Римската и Византийската империя, *цененето на човешката личност* се оказва реално възприето и изповядвано най-вече от Християнското учение. Ето защо, голямата историческа заслуга на Християнството през Античността и Средновековието на Европа е, че то успява да съхрани *цененето на човешката личност* в новите исторически условия.

2. Българската народност и култура в ЮИ Европа е многосъставна. Основните ѝ компоненти са *траки*, *славяни* и *българи*. Ако *траките* участват предимно със своята хилядолетна традиционна култура, *славяните* – със своя език, то *българите* са строителите на общата за всички държава - България. Особено важен, обаче, е актът на покръстването на Българския народ, осъществен през IX в. от владетеля на България княз Борис I Михаил. Така, чрез Християнството

и новата българска писменост *градската култура/поведение* в Средновековна България наследява и осмисля културните ценности на Античността. Съчетаването, извършено в Българската “лаборатория”, на неофициална хилядолетна паганистична езическа култура с официалната държавна християнска култура представя Българската култура като носител на древни и осмислени модерно ценности, представя България като основна интегрална част от съвременна глобализираща се Европа.

The Antique Heritage, Bulgaria and Europe (Summary)

Kalin Porozhanov

1. The oldest European civilization is in the lands of Ancient Thrace. It begins with the Neolithic, the earliest in Europe and in the Balkans (7th - 6th mill. BC). Here, the social development leads to the appearance of early forms of a class state in the Chalcolithic (5th mill. BC) and throughout Antiquity. The economic, cultural and behavioral social pattern of development, determined by the specifics of the geographic conditions and the related livelihoods in the community's economy take a lasting place in Southeastern Europe throughout the 5th-1st mill. BC. The 3rd and the 2nd millennia BC are times of Indo-Europeanization in Asia Minor and Southeastern Europe, where, after the beginning of the 2nd mill. BC, the earliest Indo-European peoples - the Hittites, the Mycenaean Greeks and the Thraco-Trojans - are registered. The most vivid early forms of a class state by the Thracians are to be observed in the 13th century BC, at the times of the Trojan war, when the Thraco-Trojan ethnic, political and military alliance is created in response to the ethnic, political and military alliance of the Achaean kingdoms. The most famous early class Thracian states in Antiquity are those of the Odrysai, the Getae, the Triballoi and Dakoi in Southeastern Europe and that of the Bithynoi in Asia Minor. All of them remain archaic, which is revealed in the typology as *ethnic* states to the difference of the Hellenic which, in the period 8th-6th centuries BC turn into *poleis*.

With the appearance in Hellas of the *Greek phenomenon* - the polis, the historical perspective in Europe has two possible lines of development. The *ethnic* line, i.e. the line of the continuity in the development of the ancient archaic structure and pattern of behavior, founded in the geographic conditions and the related economic, cultural and behavioral social patterns of the population. The other line, i.e. of development and rationalizing anew the *values established by the life in poleis* through Christianity.

In the global worlds of the Roman and Byzantine empires the esteem for the human being appears to be truly accepted and confessed mostly by the Christian doctrine. Here lies the greatest merit of Christianity throughout Antiquity and the Middle Ages - it manages to upkeep this esteem of the human being in the new historic context.

2. In Southeastern Europe, the Bulgarian nation and its culture are composed of three main *ethnoi* - Thracians, Slavs and Bulgarians. If the Thraces contributed to the building of the Bulgarian nation mainly by their thousands of years long traditional culture and the Slavs - by their language, the Bulgarians were the builders of their common to all state, Bulgaria. Particularly significant in this respect is the act of the Bulgarian Prince Boris I Michael, set up to convert the Bulgarians to the Christian faith in the 9th century. Thus, through the Christianity and the new Bulgarian script,

the urban culture/behavior in Mediaeval Bulgaria inherited and rationalized the cultural values of Antiquity. The amalgamation of the unofficial thousands of years long pagan culture and the official, Christian culture that has taken place in this Bulgarian “laboratory” features the Bulgarian culture as a bearer of rationalized modern values and Bulgaria itself as an integral part of modern, global Europe.